

AZ „ÜRESSÉG TERE” A PANNONHALMI BAZILIKA SZENTÉLYE

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: CSILLAG KATALIN, GUNTHER ZSOLT

SZÖVEG TEXT: KATONA VILMOS

FOTÓK PHOTOS: BUJNOVSZKY TAMÁS

November 11-én, a Szent Márton-év megnyitása alkalmából Erdő Péter bíboros ünnepi szentmisét mutatott be a pannonhalmi bazilikában. A védszent emlékére celebrált istentiszteletet a kórus már a három nappal korábban birtokba vett keleti emelvényről kísérte: a szentély megáldása az esti imaórán a templomtér átértelmezésének nyolc éves folyamatát újabb fejezettel bővítette.

A hosszas átalakításon keresztülment Szent Márton-bazilika három éve nyitotta meg kapuit a nyilvánosság előtt. Az akkori sajtó és konferenciák a felújítást és előzményeit körüljárták, a témában összefoglaló elemzések és jelentősebb interjúk is megjelentek (MÉ 2012/3, Metszet 2012/6, Octogon 2011/ 8-9 és 2012/8, Műértő 2013. április). Az események feldolgozását előadások és tudományos beszélgetések kísérték többek között a FUGA-ban és a Szakrális Művészetek Hete keretében. A több szálon futó diskurzus tudományos folyóiratokat is elért, s végül kiemelt helyet kapott doktori dolgozatomban („Az Úr bevonul szentélyébe”. Kortárs római katolikus templomépítéssel a liturgia tükrében – Európa 1989-től napjainkig. BME Csonka Pál Doktori Iskola, 2014. április).

Az elemzések zöme a műemlék és a minimalizmussal képviselt használati érték konfliktusára fókuszált, kisebb számban szólt a helytörténetről illetve annak jelenkori átíratáról, és margóra szorult a térhasználat történeti folytonossága. Utóbbi talán az építészeti megközelítésből fakad, amely a tértörténetet összevonta a bencés rend által aktualizált használati értékkel. Az átalakítás purista módon az önmagában is rétegzett középkori vázhoz tért vissza, amit ugyan felszínre hozott, de funkcionálisan lazábban kapcsolódhatott a bazilikát építő évszázadok gondolkodásához.

Nem meglepő ez, hiszen a szerzetesközösségnek a templomot önmaga és a *novus ordo* (új latin rítusú mise) térszemlélete számára is otthonossá kellett tennie. A középkori csarnok minden adottsága lehetővé tette, hogy a drámai átalakulás a szakrális tengely, a beavatás jelképrendszerének újrafelfedezése mellett menjen végbe. A liturgikus szemlélet tudatossága jelent meg az szentségi központokat felfűző közös egyenesben. A keresztelődemenecét,

az oltárt, az ambó és a szentély ablakait homogén anyag, az ónix jelöli.

A térhasználat módosulását mindezek ellenére nehéz volt észrevenni, hiszen a szentély az átalakítás után is megőrizte formális autonómiáját, noha tudvalevő volt, hogy csak ideiglenesen. Az emelvényen nyugvó szakrális tér – mely egykor forrása volt a csarnok dinamikának –, ugyanazt közvetítette, mint a megelőző századokban. Míg a népoltár építésével elvileg jelentőségét veszítette, a bazilika tájolása, szerkezete továbbra is rámutatott eszmei középpontjára, amit kellően felerősített a 19. századi baldachinos oltár. Persze 1970-től, VI. Pál új misekönyve óta már csak formai helyettesítésről lehetett szó, mindazonáltal hitbeli jelentősége megmaradt, nem szűnt meg hirdetni az állandó jelenlétet: Isten testi mivolta ekképp szólította meg a hús-vér embert.

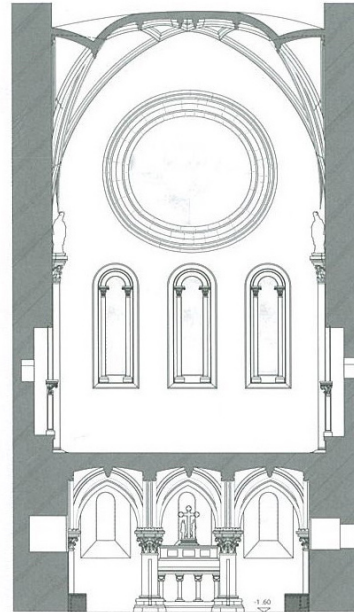
A pannonhalmi kongregáció három évig itt, e használaton kívül álló oltáron találta meg az szentségtartó alkalmas helyét, így a gótikus térben – legalábbis érzetre – barokk kompozíciót alakított ki. Az istentiszteleti tengely negyedik eleme és a népoltár közti szakadék a jelenlét addig ismeretlen konfliktusát idézte elő, mivel a kiemelt tabernákulum és mensa közel azonos súllyal érvényesült. Adta magát a továbbgondolás lehetősége: ha a szentségtartó visszakerül eredeti helyére, Szent Benedek észak kápolnájába, ahol hatása intenzívebb és közvetlenebb lesz, akkor a népoltár is betöltheti jelentőségének megfelelő helyét a csarnok eszmei és mértani középpontjában. Itt zajlik az áldozat, ez előtt történik a *communio*, a templomba lépve ösztönösen, s a szokással részben felhagyva az oltár felé adjuk meg a tisztelet jelét.

A szentély megváltozott szerepében keleti kórusként is értelmezhető, de kiemelt helyzetéből adódóan – mint valami szentélyrekesztő – az út folytatását sejteti a bazilika apszisán túl, így a John Pawson által még mozgalmasabbá tett, tengelyesen irányított térnek nincs megnyugtató lezárása. Ebből a szempontból tanulságos a pannonhalmival párhuzamosan tervezett augsburgi káptalantemplom, a Moritzkirche felújítása, ahol a történeti oltár emelvényére a Megváltó Krisztus barokk szobra került. Pawson az észak kápolnát is korpuszal súlypontosította. A formaszegény világi tér ezzel a művészi megtestesülés szolgálatába állt, míg az architektúra csendjének Pannonhalmán más a feladata. Itt a hittartalommal felruházott hagyományos tárgyi rendszer

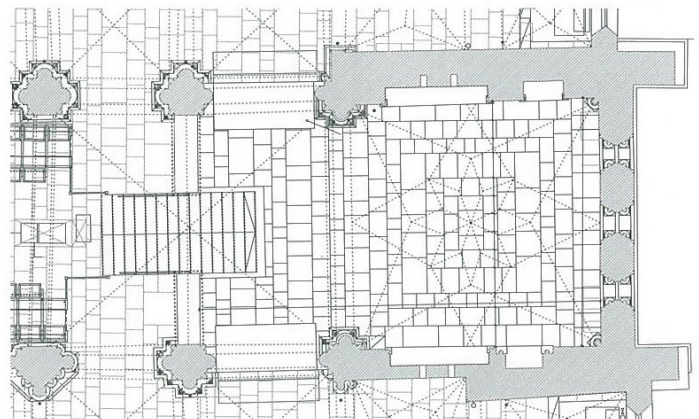

kenyerünket add meg nekünk ma!). A vertikális világtengely a fény útját itt keresztezi – aligha lehet méltóbb szellemi befejezést adni a műnek. Vizuális értelemben azonban nyitva még a kérdés: megnyilvánul-e a láthatatlan. A szentély immár karzatként vesz részt a liturgián, és mint a fény belépésének helye, tükörképe az előtérnek, melyhez méltó az üresség, az előkészület. A tértörténet e legegyszerűbb átirata a legösszetettebb rétegekből bontakozott ki: a továbbgondolás az ember feladata.

FELELŐS TERVEZŐK ARCHITECTS:
CSILLAG KATALIN,
GUNTHER ZSOLT
ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRS, FELLOW ARCHITECT:
KISS ANNA SÁRA
VEZETŐ ÉPÍTÉSZ LEADING ARCHITECT:
JOHN PAWSON
ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSÁK FELLOW ARCHITECTS:
STEFAN DÖLD,
SZÜTS NÓRA

az absztrakció során átlényegül. A szimbolikus tér üres, hiszen nem az itt és most fizikai, hanem az elvont geometria időtlen tartományának része.

A tércentrikus olvasat rejtett összefüggéseket is felszínre hoz. Csaknem feledésbe ment például, hogy az egyenes záródású, szabályos négyzet alaprajzú szentély csillagboltozatával maga is baldachint formál. Pódiumát is úgy foglalja magába, mint egy felnagyított asztallapot vagy sírfedőt, s a boltozat záradéka épp ennek közepe fölé esik. Pawson egy 70x70 cm-es, íratlan féldrágakő lapot helyezett el itt, hogy megjelölje a pontot, ahol a láthatatlan függőleges tengely, az axis mundi keresztülhalad. Megtiszteli ezzel a szentélyt, melynek feladata volt egykor, hogy az eget a földdel összekösse. A tengely meghosszabbításában található az altplom is, így e három a bazilika horizontális tagolását megismétli.

A felújított hajó padozatának anyagával azonos burkolat az ónix kőlap körül koncentrikus négyzetekbe rendeződik. A szabálytalanul vágott mészkő elemek legkülső sávja egy 11x11 elemes négyzetet definiál. Ha minden körre két betű kerülne, épp elérné rajta a Miatyánk latin szövege, melynek közepe táján ez áll: *panem nostrum cotidianum da nobis hodie* (mindennapi

THE SPACE OF "EMPTINESS"

THE SANCTUARY OF THE BASILICA IN PANNONHALMA

Having undergone a longish transformation, the basilica of Pannonhalma opened its gates three years ago to the public. The transformation in itself in a purist way returned to the layered medieval frame which has come to the surface in its aesthetics though, functionally only loosely associated to the way of thinking underlying the building of basilicas for centuries. The now opened, reformed sanctuary has a system of objects which moved towards abstraction as a result of the reconstruction project. The metaphysical space is empty because it does not lead us into the physical sphere of *here and now*, but the geometric domain of abstract timelessness. In the minimalist reinterpretation the altar seated in the spiritual and geometrical centre of the hall has been left all on its own: standing in the middle, it has evolved into the meeting point of God and human beings. This simplest interpretation of the narrative of space here has thus unfolded out of the most complex layers.